

TÜRK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:19, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 05.11.2019

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 19.12.2019

Sayfa / *Page*: 36-46

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK835>

Yazar / *Writer*:

Prof. Dr. Nedim Bakırcı

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi
nedimbakirci@gmail.com

KIRIM TATAR MASALLARINDAN “ALTIN ELMA” ADLI MASALIN ARKETİPSEL SEMBOLİZM AÇISINDAN ÇÖZÜMLENMESİ*

Öz

Carl Gustav Jung'un ortaya koyduğu arketipsel sembolizm önemli kavramlardan biridir. Jung, tüm insanlarda ortak bir bilinçdışının var olduğunu belirtmiş ve buna arketip adını vermiştir. Jung'un başlattığı, Joseph Campbell'in sistemleştirdiği sembolik yolculuğun “ayrılık-erginleşme-dönüş” aşamaları içerisinde kolektif bilinç dışına ait pek çok unsur bulunur. Bunlar “Persona”, “Gölge”, “İç/Tüm Benlik, Kendilik/Self”, “Anima-Animus”, “Yüce Birey” ve “Yüce Ana” gibi çeşitli arketiplerdir. İnsanoğlunun kendisini keşfederek mükemmelleştirme yolculuğunu tamamlamasında iç dünyasının karanlık dehlizlerinden geçerek yaşadığı pek çok unsur kişinin gelecekteki durumunu belirlemektedir. Bireyleşmede kahraman ayrılıkla yolculuğa başlayıp bireyleşme yolculuğunu tamamlayarak erginlenmiş, bir başka deyişle insan-ı kâmil olmuş şekilde geri döner. Böylece erginlenmiş kahraman diğer kişilere örnek bir kişilik oluşturur. Sembolik yolculuk özellikle sanatsal ürünlere uygulanmakta ve edebiyat alanında ortaya birtakım sonuçlar çıkarılmaktadır. Bu sanatsal ürünlerden biri de hiç şüphesiz masallardır. Masallar, topluma ait kültürel inanış ve değerleri öğretir, toplumun ortak

* Bu makale, 26-27 Ekim 2019 tarihleri arasında Aydın/Kuşadası'nda yapılan 9. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

kültürel anlayışını anlatır ve temsil eder. Masallarda bir toplumun değerlerini, inançlarını, acılarını, sevinçlerini ve ortak bilinçdışını bulabiliriz.

Bu bildiriye, Kırım Tatar Türklerinden derlenen "Altın Elma" adlı masal arketipsel sembolizm açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırım Tatar, Masal, Altın Elma, Arketip, Bireyleşme, Sembolizm.

THE ANALYSIS OF THE TALE GOLD APPLE FROM THE CRIMEAN TATAR TALES IN TERMS OF ARCHETYPE SYMBOLISM

Abstract

Carl Gustav Jung's archetypal symbolism is one of the important concepts. Jung stated that there is a common unconscious in all people and called this archetype. There are many elements of collective unconscious within the stages of the "break-up-turn-out er of the symbolic journey that Jung Campell initiated, which Joseph initiated. These are various archetypes such as ler Persona ar, "Shadow", "Inner / All Self, Self / Self Anim," Anima-Animus /, lik Supreme Individual "and" Great Master Bunlar. Many elements of his inner world, which he has lived through completing his journey of discovering and perfecting himself by passing through the dark gutters, determine the future of the person. In the individualization, the hero begins his journey with separation and completes his journey of individuation, in other words, he returns in a human-perfect manner. Thus, the mature hero creates an exemplary personality for other people. Symbolic journey is applied especially to artistic products and some results are found in literature. One of these artistic products is no doubt fairy tales. Tales teach cultural beliefs and values of society and describe and represent the common cultural understanding of society. In fairy tales, we can find the values, beliefs, sorrows, joys and common unconscious of a society.

In this paper, the "Golden Apple" tale compiled from the Crimean Tatar Turks will be evaluated in terms of archetype symbolism.

Keywords: Crimean Tatar, Tale, Golden Apple, Archetypes, İndividuation, Symbolism.

Giriş

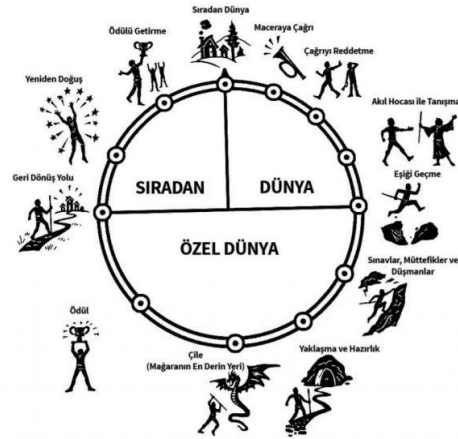
Masallar halk anlatmaları içerisinde en sevilen türlerden biridir. Türk dünyasında masal karşılığı olarak daha çok üç kavram kullanılır. Bunlar, Türkiye ve Balkanlarda, *mesel*, *masal*, *hekât*, *hikâye*; Kuzey ve Güney Azerbaycan ile Kafkasların büyük bir kısmında *nagıl*; Hazar Denizi'nin doğusundaki Türk ülkelerinde (Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Uygur Özerk Cumhuriyeti) ise *ertek* veya *ertegidir*.

Saim Sakaoğlu masalı “Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu hâlde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.” (Sakaoğlu, 1999: 2) şeklinde tarif etmektedir.

Hayal mahsulü olan masallar bünyesinde pek çok sembolik anlamlar barındırır. Her masalda kendilik bilincini kazanmaya çalışan kahramanların var oluş mücadelesi çeşitli arketipsel sembollerin diliyle aktarılır. Carl Gustav Jung’un psikoloji dünyasına kazandırdığı “arketip” terimi, psikoloji literatüründe, algılamamızı örgütleyen, bilinç içeriklerini düzenleyen, değiştiren ve geliştiren yapılar olarak tanımlanmaktadır. Jung, kolektif bilinçdışından süzülüp biçimlenen mitolojik temalara arketip adını vermeden önce, “başlangıçtan beri var olan imgeler” ve “kolektif bilincin hakimleri” isimlerini kullanmıştır. Daha sonra, St. Augustinus’un “*ideae principales*”ı tanımlayışından esinlenerek, “arketipler” adını kullanmayı tercih etmiştir (http://www.anadoluydinlanma.org/Yazilar/jung_arketip.pdf). İlk örnek, ana örnek, temel model, köken örnek, prototip, ilk yaratma, bir şeyin ilk, tipik ve en mükemmel örneği, ilk ifade, âyan-ı sabit, değişmeyen, sabit öz anlamlarına gelen arketip, tarih boyunca insanoğlunun başından geçen benzer olayların kökeninin, ilk hâlinin adıdır (Çetindağ Süreme, 2011: 12). Bu yönüyle bilinç-bilinçaltı-bilinç dışı ekseninde yer alan ve kökene gönderme yapan bir kavramdır. Jung, arketip için “*İlksel imge ya da bir başka deyişle arketip, tarih boyunca sık sık yinelenen ve yaratıcı fantezinin kendini serbestçe ifade ettiği her yerde beliren bir figürdür.*” (Jung, 2006: 323) şeklinde bir açıklama yapar. Jung’un tarif ettiği pek çok arketip olmuştur: anne arketipi, baba arketipi, yeniden doğuş arketipi, gölge arketipi, aile arketipi gibi

“Şifahi kültür içerisinde oluşan eserlerimizi kolektif bilinçdışının yansımaları olarak kabul ettiğimiz takdirde bu eserlerde Türk milletinin ortak zihin özelliklerinin birçoğunun simgesel anlatımlarını görmemiz mümkündür.” (Özcan, 2003: 77). Bu bakımdan karşılaştığımız tüm bilinç dışı içerikli metinler, arketipler bağlamında ele alınıp tahlil edilmesi ve yorumlanması son derece önem taşımaktadır.

Semboller olayları ve bilgileri beynimizin verilerine indirgeyip bizim, kendimizi aşan ve gözle görüp fakat elle tutamadığımız şeyleri kavramamızı sağlayan araçlardır (Fromm, 2015: 7). Semboller, görünenin ardında gizli bir dünya barındırırlar ve bir metne görünen anlamının ötesinde daha fazla anlam yüklerler. Sembollerle kurulu edebî metinlerin sembolik açılımını yapmak, bu sebeple çok önemlidir (Çetindağ Süme, 2011: 4).

Mitler, zaman içinde birbirinden farklı gibi görünen ancak temelde masal, efsane, hikâye gibi anlatma esasına dayalı türlerle varlığını sembol değerler ve motifler bağlamında sürdüren anlatılardır. Kahramanın mitolojik macerasının bilinen yolu monomitin çekirdeği kabul edilebilecek ‘ayrılma-erginlenme-dönüş’tür. Bir kahraman olağan dünyadan çıkıp doğaüstü farklılıklarla karşılaşabileceği gizemli bir alana doğru ilerler. Burada masalsı güçlerle karşılaşılır ve kesin bir

zafer elde edilir. Kahraman bu gizemli ve zorlu maceradan benzerleri üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle döner (Campbell, 2010: 42). Dünyanın neresinde olursa olsun, anlatılarda kahraman hep aynı aşamalardan geçmektedir. Kahraman, genel geçerliği olan, bireysel ve yerel sınırları zorlayarak onları aşan, olağan insani biçimlere ulaşan kadın veya erkektir. Kahramanın görevi ve amacı, yola çıkışından farklı, dönüşümler yaşamış bir birey olarak dönmek, yenilenmiş yaşamdan aldığı dersi öğretmektir (Campbell, 2010: 30-31). Kahramanın yolculuğu sürerken karşısına birçok engel çıkar. Engeller, kahramanın gücü ve/veya yardımcıları sayesinde aşılar. Yolculuğun bir başlangıç noktası vardır; kahraman anne rahmine düştüğünde başlar ancak bir sonu yoktur, döngüseldir. Yaşamın akışı içinde varılan her nokta yeni bir başlangıcı ifade eder ve kahramanın yolculuğu sonsuza dek sürer.

Halk anlatımları bünyesinde pek çok arketipsel özellikler taşırlar. Özellikle masallar arketipsel sembolizm bakımından son derece zengindir. Bu bildiride Kırım Tatar Masallarından biri olan “Altın Elma” adlı masal, Joseph Campbell’ın sistemli bir şekilde ifade ettiği “ayrılış, erginlenme, dönüş” (Campbell, 2010) aşamalarına göre ele alınacak ve sembollerle verdiği mesajlar çözümlenecektir.

Altın Elma Masalının Arketipsel Sembolizm Açısından Çözümlemesi

Altın Elma masalı, Türk dünyasının pek çok yerinde varyantları olan bir masaldır. Bu varyantlardan biri de Kırım Tatarları arasından tespit edilmiştir. Masalın Wolfram Eberhard-Pertev Naili Boratav katalogundaki tip numarası 72 (Eberhard-Boratav, 1953: 78-82), Antti Aarne-Stith Thompson katalogundaki tip numarası ise 301 (Aarne- Thompson, 1964: 90-93)’dir. Masalın sembolik çözümlemesine geçmeden önce masalın motif sırasını vermek istiyoruz.

Motif sırası:

- a) *Padişah uzak bir memleketten bir elma ağacı getirtip eker ve bu elma ağacı yılda bir elma verir.*
- b) *Elma ağacının verdiği altın elmayı bir dev gelip yer.*
- c) *Padişahın üç oğlu sırayla elma ağacını beklerler.*
- ç) *Küçük oğlan elmayı alan devi yaralar ve onu takip eder.*
- d) *Dev, bir kuyudan aşağıya inince küçük oğlan da arkasından gider.*
- e) *Kuyunun içinde bir kapıya rastlayan küçük oğlan içeri girer ve orada üç güzel kıza rastlar.*
- f) *Kızlardan devin sırrını öğrenen oğlan, kilitli odayı bulur ve orada bulunan kilitli sandıktaki güvercinin başını kopartarak devin ölmesini sağlar.*
- g) *Küçük oğlan kızları kuyudan yukarıya gönderir, ancak ağabeyleri oğlanı kuyuda bırakırlar.*
- ğ) *Oğlan kuyu içersinden üç yaşlı kardeşe rastlar, onlar oğlana sihirli üç saç kılı verirler.*
- h) *Kuyudan çıkan oğlan, yolda bir çobandan aldığı koyunun derisini kafasına geçirip kełoğlan olur.*

ı) Küçük oğlan, ağabeylerinin düğününe katılıp yaşlılardan aldığı kolları kullanarak düğün meydanında kara ve gümüş atıyla hünerini gösterir.

i) Kendisi için kuyudan çıkardığı kızı başka bir padişahın oğlu ile evlendirmek için düğün yapıldığını duyan küçük oğlan, damat adayını okla yaralar.

j) Padişah oğlunu tanır ve kızla oğluna yedi gün yedi gece düğün yaparak onları evlendirir (Bakırcı, 2010: 32).

1. Ayrılma Aşaması

Mitik yolculuğun “maceraya çağrı” olarak belirlenen ilk aşaması, kahramanı çağıran ve onun ruhsal ağırlık merkezini toplumun sınırlarından bilinmeyen bir bölgeye çekmiş olan kaderi belirtir. Bir hata sonucu veya şans eseri beklenmedik bir dünya ortaya çıkarılabilir. Alışılmış yaşam ufku genişlemeye başlar, eski kavramlar, idealler, duygusal kalıplar yetmez. Kahramanın bir eşiği aşma zamanı gelmiştir (Campbell, 2010: 72).

Mitolojiden günümüz sanatına kadar insanoğlu hikâye anlatırken belli kalıplar içinde hareket ettiğinde anlatımının daha güçlendiğini ve dinleyiciyi daha iyi ikna ettiğini görmüştür. Halk anlatılarında aksiyonu başlatan temel unsurlardan biri hiç şüphesiz kahramanın yolculuğa çıkmasıdır. Altın Elma masalında kahramanı maceraya çağıran şey padişahın bir altın elma ağacı diktirmesi ve ağacın yılda bir altın elma vermesidir. Padişah altın elmasını koruması içi önce büyük oğlunu, sonra da ortanca oğlunu gönderir ancak ikisi de elmayı korumada başarısız olurlar. Üçüncü yıl altın elmayı korumaya padişahın küçük oğlu talip olunca baba oğlunun başarısız olacağını düşünerek küçük oğlunu göndermek istemez. Ancak kahraman ısrarla elmayı korumak istediğini söyleyince baba oğluna rıza göstermek zorunda kalır. Burada kahraman sıradan bir kişiliğe sahip olduğu için baba oğluna güvenmez ve altın elmayı koruyamayacağı düşüncesini taşır. Bu düşünce kahramanın maceraya atılması için bir sebeptir. Altın elma, mitolojik olarak sarı renge tekâmül eder. Renk sembolizmi içerisinde sarı, ışığın temsilcisi olarak anılır. Güneşle eşdeğer sembolik özelliklere sahiptir. Bolluk, bereket, olgunluk sembolüdür. Sarı renk Tanrı Ülgen’in sarayının rengidir ve zenginliği ifade eder. Dolayısıyla sarı renk devleti ve otoriteyi sembolize eder. Eski Türk inanç sisteminde merkezle anlamlandırılan sarı renk, gücü ve yönetim erkini de temsil ettiği için tarih boyunca hakanların otağ ve saraylarında hâkim renk olmuştur. Burada padişahın altın elmaya ulaşma isteği otoritesini güçlendirme düşüncesindedir. Eğer padişah altın elmayı elde edilemezse gücünü ve hâkimiyetini kaybedeceği korkusunu taşır. Altın elmanın kaybolması ülkedeki huzur ve mutluluğun kaosa dönüşmesi anlamına da gelir. İki oğlunun altın elmayı korumada başarısız olması onu çok sinirlendirmiştir. Küçük oğlunun yani kahramanın da başarısız olacağından korktuğu ve endişe duyduğu için “*Bu işi ağaların beceremedi. Sen daha gençsin. Bu sene altın elmayı kaybetmek olmaz.*” (Bakırcı, 2010: 150) diyerek ona önce izin vermek istememiş, oğlanın ısrarı üzerine “*Haydi oğlum anlaşıldı, elma bu yıl da bize kısmet olmayacak, var sen de elmayı kaybet gel.*” (Bakırcı, 2010: 150) diyerek izin vermiştir.

Oğlan altın elma ağacının yanına gelir ve elmayı beklemeye başlar. Oğlanın uykusu gelince uykuya yenik düşmemek için kılıcıyla parmağını kesip yarasının üzerine tuz basar. Tan ağarmaya başlayınca bir bulut elma ağacının üzerine gelir ve buluttan bir el uzanıp altın elmayı almak ister. Tam o esnada oğlan, tüfeği doğrultup ateşler ve kolu yaralar. Bulut, ağaçtan uzaklaşmaya başlasa da

yaralanan koldan kan akmaya devam eder. Kanları takip eden oğlan, bir kuyunun başına gelir. Kahramanı maceraya davet eden çağrı genellikle kutsal sayılan mekânlarda gerçekleşir. Bu mekânlar su kenarı, mağara, dağ, kutsal orman, kuyu gibi arketipsel öğelerin yansıtıldığı mitolojik yönü güçlü yerlerdir. Erginleşmeye giden yolda ilk adım, kişinin/kahramanın kendisi ve yaratıcısı ile baş başa kaldığı bu mekânlarda atılır (Çetindağ Süme, 2011: 21). Kahramanın yaraladığı varlık devdir. Fiziksel şiddetin ve psikolojik zorbalığın sembolik temsilcisi olan devler, ardına düşen kahramanı bilinmeze sürükleyen ve yaşam enerjisini sömüren kötücül varlıklarıyla, muhakkak suretle yok edilmesi gereken yaratıklardır. Devi öldürme amacıyla çıkacağı mitolojik yolculuğa tüm benliğiyle odaklanan kahraman, bireyi ve toplumu ruhsal anlamda özgür kılacak öz/niteliklere sahiptir (Özdemir, 2019: 322). Devi öldürmek için kuyudan aşağı inen kahraman, böylece devin çağrısına, davetine uyarak sembolik yolculuğun ilk aşaması olan ayrılış başlamış olur.

2. Erginlenme Aşaması

Erginleşme/Erginlenme, sembolik yolculuğun en önemli merhalesidir. Kahramanın içsel/dışsal bütün potansiyelini fark ettiği, ruhunda büyük değişikliklerin meydana geldiği bu aşamada kendiliğin ve bireyleşmenin sırları gizlidir. *“Erginlenme, varoluşsal durumda temel bir değişime denk düşer; aday sınavından, erginlenme ritüelinden önce sahip olduğundan tamamen farklı bir beden olarak ortaya çıkar ve bir başkası haline gelir.”* (Eliade, 2015: 12). Kahraman eşiği geçip, karşısına çıkan engelleri aştıkça ruhu tekâmül eder. Ancak bu engeller, fenomenolojik varlığın sınırlarını, sonsuz bir güçle sınıyacak potansiyele sahiptir.

Sembolik yolculuğun zorlu şartları, kahramanı fiziksel ve psikolojik yönden erginleşmeye hazırlar. Bu bakımdan erginleşme, bireysel ve toplumsal korkuların açığa çıktığı, mücadele etme gücünün üstün değer kazandığı bir aşamadır. Kimi masal ve mitlerde ejderhalar devler ve korkunç yaratıkların, kahramanın cesaretini gücünü ve zekâsını sınıdığı bu dünya, onu erginleyen, geleceğe hazırlayan sınavlarla doludur. Campbell bu durumu şöyle açıklar: *“Eşik aşıldıktan sonra, kahraman bir dizi sınavdan geçmek üzere tuhaf biçimde akışkan, belirsiz biçimlerin düş dünyasına doğru ilerler.”* (2010: 113). Sınavlar kahramanı içinde bulunduğu toplumdaki uzaklaştırır ve yalnızlaştırır. Campbell sınavları mistik bir yorumla da açıklamaya çalışır. Sınavlar yolu, duyuların arındırılıp önemsizleştirildiği, enerji ve ilgilerin aşkın şeylere yoğunlaştırıldığı, benliğin arındığı, kişisel geçmişin çocukluk imgelerinin dağılması, aşılması ve dönüşmesidir. (2010:117)

Erginleşme yolculuğunda kahramanın karşısına çıkan her engel, aşılması gereken bir eşıktir. *“Eşiğin aşılması evrensel kaynağın kutsal alanına atılan ilk adımdır.”* (Campbell, 2010: 98). Kutsala doğru yolculuk, kahramanın öz benliğini şekillendirir. Dolayısıyla eşik, sınama aşamasında çok önemli bir noktadır. Eşiğin aşılması, yolculukta yeni bir süreç başlatır. Pek çok zorluğun yanında pek çok mucizeyi de barındıran bir dünyaya adım atılır. Kahramanın karşısına çıkan her engel ona yeni ufuklar açar. Örneğin sembolik yolculukta karşılaşılan amansız bir düşman (dev, cadı vd.) -ki bunların her biri arketipsel bir öğedir- mağlup edildiği zaman sınırlarını ancak kahramanın belirleyeceği bir düzen kurular.

Macera çağrısına cevap verip, büyülü eşiği aşan kahramanı yeni bir dünya beklemektedir. Masal kahramanı devin peşinden kuyuya inme kararı aldıktan sonra eşikten geçer ve devle mücadelesine başlar. Mekânsal semboller bağlamında *“kuyu, bilinçdışının simgesidir.”* (Campbell,

2010: 91) ve “balinanın karnı” adı verilen arketisel öge ile özdeşdir. Ayrıca balinanın karnı bir erginleşme mekânı olarak, anne rahmi ile ilişkilidir. “*Büyülü eşikten geçişin bir yeniden doğum alanına geçme olduğu fikri, dünyanın her yerinde rahim imgesi olan balina karnıyla simgelenmiştir. Kahraman, eşğin gücünü ele geçirmek ya da onunla uzlaşmak yerine bilinmeyenin içinde kaybolur ve ölmüş gibi görünür.*” (Campbell, 2010: 107). Balinanın karnı, yani kuyu ruhsal aydınlanmanın, farkındalığın ve öz bene ulaşmanın sembolü olduğu gibi fiziki formu sebebiyle dikey boyutlu eksende yer alan eril bir yapıdır. Kapalı ve dar bir mekân olan kuyu, bilincin ters çevrilmiş formudur. Kuyuya giren, merkeze doğru yol alır. Dünyanın çekirdeğine doğru yapılan bu yolculukta bilinç dışına ait pek çok öge ile karşılaşılır. Kuyunun her katmanı yeni bir dünya ihtiva eder. Bunlar ayrıca bilinç basamaklarıdır. Derinlere inildikçe yüzleşilmesi gereken korkularla ve aşılması gereken engellerle karşılaşılır. Dolayısıyla kuyu güçlü bir erginleşme/yeniden doğuş mekânıdır (Özdemir, 2019: 362). Kahramanı kuyudan çıkaracak olan ilahi bir güç ya da akıl olacaktır. Tasavvufî manada da düşünülünce insan-ı kâmil olabilmek için kişinin kuyu gibi mekânlarda çile çekmesi söz konusudur. İnsanı karanlıklardan çıkarıp Allah’a ulaştıracak gizli bilgilerin kaynağı, kuyunun en dibindedir. İnsanın böyle bir mekândan dış dünyaya çıkmasını sağlayan ise ip ile sembolize edilen akıldır. İp aynı zamanda bilginin de sembolüdür. Kuyudan çıkabilmek için insanın aklını ve bilgisini kullanabilmesi şarttır (Çetindağ Süme, 2011: 189). Masal kahramanı ipe kuyuya inmiş ancak ağabeyleri kahramanın ipe kuyudan çıkmasına izin vermemişlerdir. Kahraman da gizli bilgilerin kaynağını kuyunun en derinlerinde aramaya başlamıştır. Sonunda üç aksakallı ihtiyarı bulan kahraman onların sayesinde kuyudan çıkmayı başarmıştır.

Altın Elma masalında küçük oğlan, kuyunun -devden kaynaklanan- kavurucu ateşine meydan okuyarak bilinçaltının derinlerine inmeyi başarır. “*Kuyu, karanlık ve kapalılık imgeleriyle kendisini gerçekleştirecek olan, sonsuz serüvenindeki her kahramanın girmek zorunda olduğu tipik bir erginleşme mekânı ve doğal olarak bilinçdışının da ideal bir simgesidir.*” (Özdemir, 2019: 363). Kuyu aynı zamanda içinde suyu barındırdığı için hayat kaynağıdır. Dev bu hayat kaynağına musallat olduğu gibi pek çok kişiyi de esareti altına almıştır. İnsanların hayat kaynağını kirlettiği gibi esir aldığı insanların özgürlüklerini de kısıtlamıştır. Böylece dev, suları kirletmekle kendi bedenini ve ruhunu da kirletmiş (Şenocak, 2016: 1322) demektir.

2.1. Gölge Arketipi

Kahraman kuyuda üç kızla karşılaşır. Kızlardan devin yerini öğrenmek ister. En sonunda üçüncü kızdan devin yerini öğrenir. Ancak kız üç başlı devi öldürmenin mümkün olmadığını söyler. Bunun üzerine oğlan, kızdan devin nasıl öldürüleceğini devden öğrenmesini ister. Kız devden canının nerde olduğunu öğrenir ve gelip oğlana söyler. Dev burada gölge arketipi olarak karşımıza çıkar. Gölge, pek çok yönden karşı konulması zor bir arketiptir. İnsan hafızasında unutulmamak isteyen dev, güçlü ve korkutucu olduğunu her fırsatta ortaya koyar. Onunla mücadele edebilmek için sağlam bir bedenden fazlası gerekir. Üstelik gölgenin maddesel unsurlar ile desteklenen boyutuna bürünen devlerin, yok edilmesi neredeyse imkânsızdır. Kahraman bu varlıkla yüzleşme cesareti göstermek ister ancak devi kırk parça etse de öldüremeyeceğini bilir. Çünkü devin canı başka bir canlıda saklıdır. Dev canın yerini kıza anlatırkenki tavrı egosu şişmiş olan gölgenin kibrine işaret eder: “*Sen üzülme, beni dünyada öldürecek hiçbir kuvvet yok. Çünkü ben canımı*

yanıma alıp götürmem. Bu sırrımı sadece sana söylüyorum, başkasının haberi olmasın. Benim canım kuyunun derinliklerinde. Bir odada kilitli sandık içinde güvercin şeklinde yaşar. Ne zaman o güvercinin başı kesilirse o zaman ben ölürüm. Onu kim yapacak?” (Bakırcı, 2010: 151). Kahraman, devin canının nerede olduğunu öğrenince kuyudaki bahsedilen odayı bulur. Sandığı kırıp parçalayan oğlan, güvercinin başını kesince dev hemen ölür. Dev varoluşsal bir tezattır. Nefsin arzularının en büyük sembolüdür. Öldürülmediği takdirde insan soyunu kırıma uğratacağı açık olan dev, kahraman tarafından yok edilir. Devın ölmesi nefis terbiyesi anlamına gelir. Gölgenin karanlığı bastırılır ve böylece kahraman bilinç dışına erişmiş olur.

2.2. Yüce Birey Arketipi

Erginleşme yolculuğuna çıkan kahramanın karşılaştığı engelleri aşmasına yardım eden bir yüce birey vardır. Aklın, bilginin, öngörünün, adaletin imgesel karşılığı olan yüce birey, kahramanın iç/dış tüm benliğini bütünleyen bir arketiptir. “Kahramanın yolculuğunun ilk karşılaşması, macerayı aşacağı ejder güçlere karşı tılsımlar sağlayan, koruyucu bir figürle olmalıdır.” (Campbell, 2010: 84). Bu sayede kendiliğe doğru ilerleyen kahraman yalnızlık duygusundan sıyrılır. Masalda kahraman devi öldürdükten sonra mağarada ona yardım edecek üç aksakalı adamla karşılaşır. Üçü de kardeştir. Dev bu yaşlı adamları esir etmiştir. Oğlan devi öldürdüğü için aksakallı yaşlı adamlar devin esaretinden kurtulmuş olurlar. Birinci aksakallı yaşlı adam kara atını tımar etmektedir. İkinci aksakallı adam gümüş atını tımar etmektedir. Üçüncü yaşlı adam ise altın tüylü atını tımar etmektedir. Burada yer alan kara, gümüş ve altın renklerindeki atlar sembolik olarak kullanılmıştır. Ancak bu atların fonksiyonlarına masalın ilerleyen kısmında yer verilmiştir. Devın esaretinden kurtulan üç aksakallı adam, oğlanın kuyudan çıkmasına yardım ederler ve oğlanın başı sıkıştığında ona yardım etmek için saçlarından üç kıl verirler. Kahraman bu saç tellerini yakarsa yaşlı adamlar ona yardım edecektir. Burada görülen üç aksakallı adam yüce birey arketipi olarak kahramanın engelleri aşmasında rehberlik eden kişilerdir.

2.3. Persona

Erginlenme aşamalarından biri de personadır. Persona, genellikle dış dünyaya karşı aldığımız bir tavır ya da tehlikelere karşı takındığımız içsel bir davranış şeklidir. İnsanların, buldukları mekânlara ve çevrelerindeki insanların özelliklerine göre değişimlerine ya da giydikleri farklı yüzlerine persona adı verilmektedir.

Kahramanın içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtulmak, bir çıkış yolu bulmak, kimliğini gizlemek, farklı kılıklara bürünmek gibi amaçlarla saklanması, maske takması anlamına gelen persona, bir bakıma dış dünyaya karşı geliştirdiğimiz zırhımızdır. Kahramanın kendisine koruyucu bir kalkan tutmasıdır. Altın Elma masalında kahraman yeryüzüne çıktıktan sonra kimliğini gizlemek için çobandan satın aldığı koyunun postunu başına geçirerek keloğlan olur. Kıymetli giysilerini çobanla değiştirerek çobanın eski elbiselerini giyer. Kahramanın böyle yapmaktaki amacı kendisine kötülük yapan ağabeylerinin ne yaptıklarını öğrenmektir. O gün büyük ağabeyinin düğünü olmaktadır. Keloğlan kara ata bakan aksallının verdiği saç telini yakıca yaşlı adam hemen belirir. Oğlan adamdan kara atını ve ona layık elbiselerini ister ve düğünün yapıldığı meydana gelir. Meydanda büyük ağabeyini okla atından düşürür. Kara atlı oğlan yıldırım hızıyla meydana uzaklaşır. Bir başka gün ortanca ağabeyinin düğünü olmaktadır. Keloğlan gümüş ata bakan

aksallının verdiği saç telini yakıca yaşlı adam hemen belirir. Oğlan adamdan gümüş atını ve ona layık elbiselerini ister ve düğünün yapıldığı meydana gelir. Meydanda ortanca ağabeyini okla atından düşürür. Gümüş atlı oğlan yıldırım hızıyla meydandan uzaklaşır. Sıra kuyudan çıkardığı küçük kızın düğününe gelmiştir. Küçük kızı komşu ülkenin oğluna vermişlerdir. Kahraman yine kılık değiştirerek kızın düğününe gider. Keloğlan altın tüylü atı tımar eden yaşlıyı çağırır. Oğlan adamdan altın tüylü atını ve ona layık elbiselerini ister ve düğünün yapıldığı meydana gelir. Damadı okla vurup atından düşürür. Kahraman atını padişahın önünde durdurur ve padişahı selamlar. Padişah, attan inip kendisini selamlayan delikanlının oğlu olduğunu anlar. Baba oğul kucaklaşırlar. Burada yer alan ok, kahramanı temsil eder. ileriye atılan yönü, erilliği simgelemesi, yayla bir bütün oluşturması gibi özelliklerle o kahramanın kendisidir (Çetindağ Süme, 2011: 229).

Kılık değiştirerek ben duygusuyla çıktığı yolda kahraman bize ulaşmıştır. Bize ulaşmak için kahramanın benini tanıması ve tanımlaması gerekmektedir.

Kahraman bilinçaltını sembolü ve karanlıkların dünyası olan kuyuda arınarak erginlenme sürecini tamamlar. Kuyuda bilinçaltıyla yüzleşen kahraman, kendi farkındalığını yaratır. Kuyuda çile çeken kahraman tasavvufî manada insan-ı kâmile, arketipsel sembolizmde ise kendilik olarak adlandırılan sürece ulaşmış olur.

3. Dönüş Aşaması

“Kahraman, macerası sona erdiğinde yaşam değiştiren gezisinden dönmelidir.” (Campbell, 2010: 84). Birey/kahraman, çıktığı yolculukta erginleşmiş böylece varoluş amacı gerçekleşmiştir. Geriye dönen kahraman için her şey başlangıçtan farklıdır. İçsel bene ulaşmış, ruhu esaretten kurtulmuştur. Kendisini gerçekleştirmek adına yola çıkan kahramanın merkeze dönmesi, onun dönüş yolculuğunun sona erdiğini anlatmaktadır (Çetindağ Süme, 2011: 158).

Kahraman bu maceraları yaşayarak, bilgi ve erdem sahibi olmuştur. Yenilenen kahraman için artık bu yabancı dünyadan, yola ilk çıktığı bilindik dünyasına dönme vakti gelmiştir. Kahraman hep iyi olanı arzular bundan dolayı dünyaya huzur getirir. Erginleşmenin amacı da öz benlik ile bir olmaktır. Tasavvufî anlamıyla insan-ı kâmile varmak, maddenin ve mananın özüne ulaşmak arzulanır. Maceranın sonunda çeşitli zorluklardan geçen, bütün sınavları başarıyla atlatan kahraman kendisini/özünü bularak geri dönüş yoluna girer (Şimşek, 2017: 68).

Altın Elma masalındaki küçük oğlan çıktığı yolculukta pek çok sıkıntı yaşayarak erginlenmesini tamamlamış ve peri taifesinden olan üç aksakallı adamın yardımıyla kendi dünyasına geri dönmüştür. Kuyuda devin esiri olan üç aksakallı ile karşılaşması onun yazgısıdır ve Tanrısal bir yardımı çağırıştırır. Dönüşün habercisi bu üç aksakallı ihtiyar yani yüce birey olmuştur. Üç aksakallıdan en küçüğünün “Ben mağaradan çıkmanın yolunu bilirim.” (Bakırcı, 2010: 152) demesi dışarıdan gelen bir çağrıdır ve kahraman bu çağrıyı reddetmez. Uzun süren yalnızlık ve zorluklarla mücadelelerin ardından erginlenen, dönüşen kahraman, topluluğa dönerek güç ve cesaret sahibi olduğunu ağabeylerinin ve kuyudan çıkardığı kızın düğününde göstermiş olur. Hatta erginlenmenin sonucu olarak kahraman oku ağabeylerine ve damada zarar vermeyecek şekilde atar ve onların sadece attan düşürmesini sağlar.

Macerasını tamamlayarak dönen masal kahramanı artık eskisinden farklı bir birey olmuş, çevresini daha iyi tanımaya başlamıştır. Masalın sonunda kendisine kötülük yapan ağabeylerinin cezalandırılmasını isteyen padişah babasına “*Onlar sizin oğullarınız, benim ağabeylerim. Elbette ağabeylerimin yaptıkları doğru değil ama onları bağışla baba.*” (Bakırcı, 2010: 154) diyerek kahramanın ruhsal yolculuk sınavında verdiği başarılı mücadeleyle bilincin zirvesine (Şenocak, 2016: 1326) yani gerçeklikler dünyasına ulaştığını gösterir.

Sonuç

Kendisi olmayanı yansıtan sembol, ardına gizlenen anlamların açıklanmasıyla çok derin bir dünya olduğu görülür. Bu semboller dünyasını anlamak ve anlamlandırmak milletlerin hayatlarına dair pek çok kültürel unsuru ortaya çıkarır. Türk halk anlatmaları, bünyesinde kültür kodları olarak adlandıracağımız pek çok semboller barındırır. Bu anlatmalardan biri de masallardır. Kırım Tatar Türklerinin masallarından Altın Elma masalı da içerisinde pek çok sembol barındırdığı görülmektedir. Joseph Campbell’in sistemleştirdiği sembolik yolculuğun “ayrılık-erginleşme-dönüş” aşamaları içerisinde kolektif bilinç dışına ait pek çok unsur Altın Elma masalında da karşımıza çıkmaktadır. Sembolik yolculuğun başında yaşadığı dünyada anlamlı/anlamsız bir parça olan masal kahramanı, erginleşmenin sonunda bütün haline gelir. Sadece toplumla değil, kâinatla da bütünleşir. Tüm engeller aşılarak bireyleşme yolunda büyük bir adım atılır. Sonuçta kahraman, dairesel harekete ve kâinatın düzenine uygun olarak geriye döner. Böylece ruhsal kazanım, sonsuz bir döngü ile birlikte, değeri canlı kalacak bir sürece erişir. Kahraman artık eksikliklerini tamamlamış, gücünün ve neler yapabileceğinin farkında olan bir birey olmuştur.

Sonuç olarak yapılan çalışmadan hareketle, Türk milletinin tarihsel ve mitsel yaşantısının biçimlendirdiği anlatılar, kolektif yaratma gücüne ve kökleriyle olan ilk bağlarına ulaşmada sonsuz bir bilinç haritası oluşturur.

Kaynaklar

- Aarne, Antti-Thompson, Stith (1964), *The Types of the Folktale*, Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia Academia Scientiarum Fennica.
- Bakırcı, Nedim (2010), *Kırım Tatar Masalları*, Konya: Kömen Yayınları.
- Campbell, Joseph (2010), *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, (çev. Sabri Gürses), Ankara: Kabalcı Yayınevi.
- Çetindağ Süme, Gülda (2011), *Köroğlu Merkezli Hikâyelerin Sembolik Açılımı*, Elazığ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Eberhard, Wolfram- Boratav, Pertev Naili (1953), *Typen Türkischer Volksmärchen*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH.
- Eliade, Mircea (2015), *Doğuş ve Yeniden Doğuş*, (çev. Fuat Aydın), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Ersoy, Elif, “Jung’un Arketip Kavramı”, http://www.anadoluyadinlanma.org/Yazilar/jung_arketip.pdf, Erişim Tarihi 11.06.2019

- Fromm, Erich (2015), *Masallar, Rüyalar Mitler*, (çev. [Aydın Arıtan](#), [Kaan H. Ökten](#)), İstanbul: Say yayınları.
- Jung, Carl Gustav (2006), *Analitik Psikoloji*, (çev. Ender Gürol), İstanbul: Payel Yayınları.
- Özcan, Tarık (2003), “Oğuz Kağan Destanının Kahramanlık Mitosu Bakımından Çözümlemesi”, *Millî Folklor*, Bahar/8 (57), Yıl:15, 76-81.
- Özdemir, Serdar Deniz (2019), *Türk Halk Anlatılarında Dev Motifi*, Elazığ, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Sakaoğlu, Saim (1999), *Masal Araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şenocak, Ebru (2016), “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Destana Arketipsel Bir Yaklaşım”, *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Dede Korkut ve Türk Dünyası*, C. 3, s. 1313-1328.
- Şimşek, Esmâ (2017), “Kültürümüzde Yol ve Bu Bağlamda “Uzun İnce Bir Yoldayım” Adlı Şiirin Sembolik Çözümlemesi”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Cilt 5, Sayı 13, s. 55-69.